

The Biofore Company

UPM

Metsänhoito **sääksen pesäpuun** lähiympäristössä

Ohjeita metsäammattilaisille
ja metsänomistajille

UPM METSÄ

Sääksi (kalasääski)

- kotkien jälkeen suurin päiväpetolintumme
- alta loppimaisen vaalea, selkäpuoli ruskea
- ravintona kalat, kokoluokka 100–500 grammaa
- rakentaa valtavan pesän kelokapulosta yleensä aina männyn ylimpään latvaan
- pesii usein takamailla kaukana saalistusvesistään
- muuttaa talveksi Afrikkaan
- suomalaisen sääksen ikäennätys on 28 vuotta
- sääksi on talousmetsiemme monimuotoisuuden erinomainen mittari ja metsänomistajan todellinen ylpeyden aihe

Sääksen pesät sijaitsevat useimmiten kaukana takametsissä – kilometrien tai jopa kymmenien kilometrien päässä saalistusvesiltä. Jos pesä pysyy puussa, se saattaa olla asuttuna vuosikymmeniä. Viime vuosien aikana on havaittu, että laji on vähitellen palaamassa takaisin pesimään suurten järvien rannoille ja saariin.

Sääksen pesä sijaitsee aina lähiympäristöään korkeammalla. Pesältä on avauduttava esteetön näkyvyys mieluusti kaikkiin eri suuntiin. Järvien rantapesillä ja vaarojen rinteillä sääksi hyväksyy pesän taustapuiden ohikasvun, jos näkyvyys on muihin suuntiin esteetön. Soiden reunoilla ylispuina kasvavat vanhat aihkipetäjät ovat parhaita sääksen pesäpuita.

***Tämä ohjevihkonen on laadittu yhteistyössä
UPM Metsän ja Sääksisäätiön kanssa.***

Sääksen pesä voi sijaita talousmetsässä, suonreunassa, kankaalla, järven rannassa tai matalapuustoisella rämeellä. Pesäpuuna on aina ylispuu, jonka latvasta on esteetön näkyvyys ympäristöön. Soilla pesäpuiksi kelpaavat kuitenkin jopa 4–5 metriä korkeat vankat räkämännyt, koska niiden latvasta avautuva näkymä on linnuille riittävän avoin ja näin tuo sääksen omaperäinen pesäpaikkavaatimus tältä osin täyttyy.

Ohjeistus metsänhoidosta sääksen pesäpuun lähiympäristössä

Valtaosa Suomen noin 1000 sääksiparista pesii talousmetsissä ja suoympäristöissä. Laji menestyy hyvin erityyppisillä metsäalueilla ja nykyisin myös rantametsissä. Tärkein vaatimus on, että metsistä löytyy pesintään sopivia pesäpuita rauhallisessa ympäristössä. Sääksen pesät ja pesintä turvataan parhaiten noudattamalla seuraavia ohjeita:

1. Sääksen pesä ja pesäpuu on rauhoitettu luonnonsuojelulain nojalla ympärivuotisesti.
2. Tilapäisesti asuttamatontakaan pesäpuuta ei saa kaataa. Pesä voi olla tyhjillään ja ravistuneena useitakin vuosia, mutta uudet linnut ottavat sen yleensä käyttöön, jos itse pesäpaikka täyttää sääksien sille kohdistamat vaatimukset.
3. Pesäpaikan lähiympäristön metsänhoitotyöt kuten istutukset, taimikonhoito, harvennushakkuut, tienparannukset jne. on pyrittävä ajoittamaan **syyskuun ja maaliskuun väliselle ajalle**. Pesän välittömässä läheisyydessä tulee välttää avohakkuuta, joka altistaa pesäpuun myrskytuholle. Pesäpuuta matalampaa suoja-puustoa tulee jättää suojavyöhykkeeksi pesän ympärille. Maaston muodot ja peitteisyys vaikuttavat siihen, miten lähellä pesää voidaan työskennellä itse pesintäkauden aikana. Paikasta riippuen häiriötä ei yleensä aiheudu kun työskennellään muutaman sadan, yleensä yli 500 metrin etäisyydellä pesästä. Etelä-Suomessa pesän läheisyydessä tulisi välttää kaikkia metsänhoitotöitä 15.4.–31.7. ja Pohjois-Suomessa (Kainuu ja Lappi) 15.4.–31.8. välisenä aikana. **Toukokuu ja kesäkuu ovat kriittisintä aikaa.** Helteisellä säällä jo noin tunnin

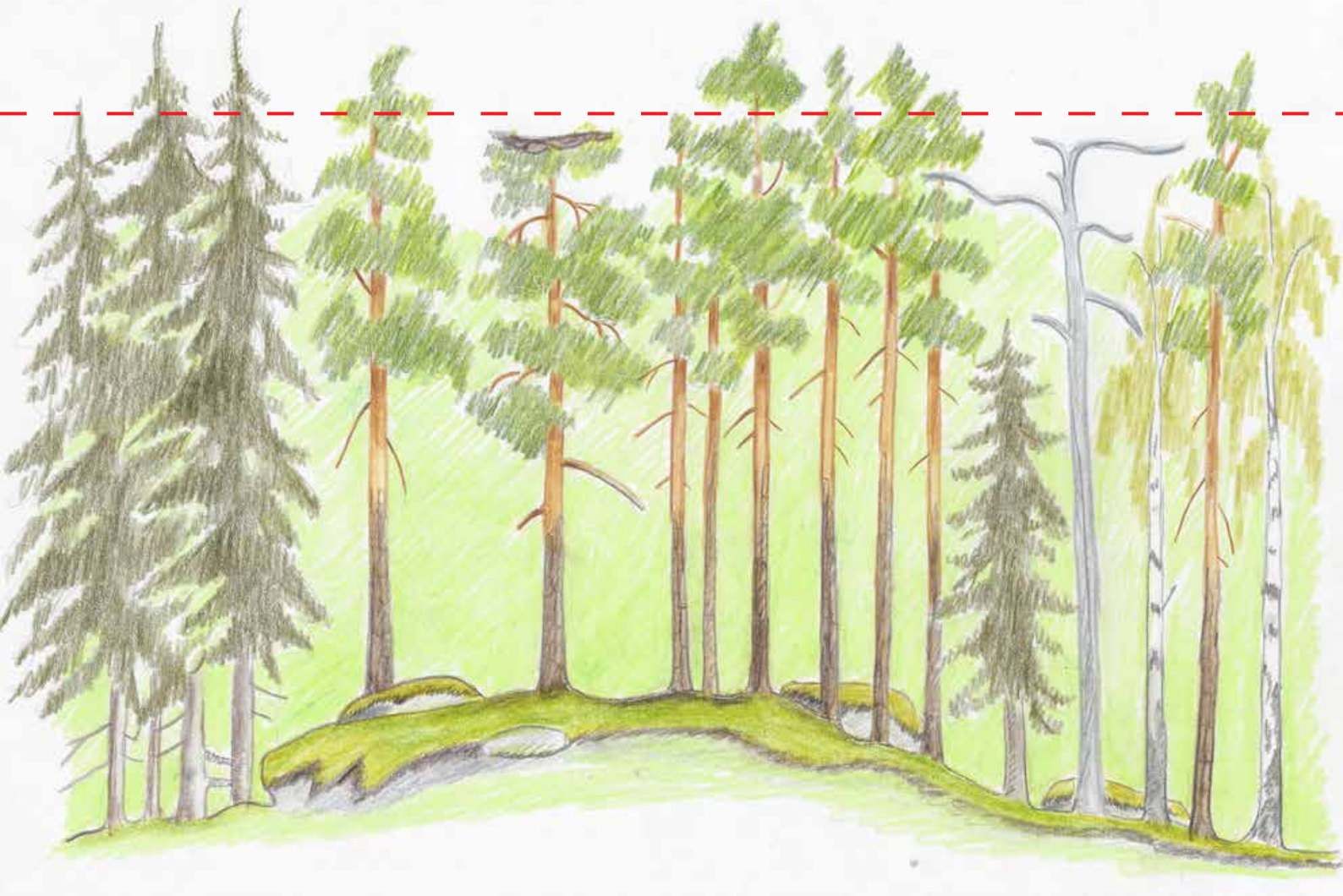
mittainen yhtäjaksoinen häiriö saattaa johtaa pesinnän epäonnistumiseen.

4. Pesäpaikkojen yhtenä autioitumisen syynä on pesäpuun lähiympäristön puuston umpeenkasvu. **Näin ollen pesäpuun välittömän lähiympäristön puustoa suositellaan yläharvennettavan siten, että pesä ei jää lähipuiden latvusten katveeseen.** Tällainen käsittely ulotetaan ainakin 50 metrin säteelle pesäpuusta. **Kokemuksesta tiedämme, että jos usean lähipuun latva kasvaa pesätason ohitse, jättävät linnut pesäpaikan umpeenkasvun seurauksena.** Sääksillä tulee olla esteetön näkymä pesältä mielusti kaikkiin ilmansuuntiin. **Yksittäiset kelopuut ja kaljulatvaiset männyt tulee jättää sääksien istumapuiksi, vaikka ne olisivat pesäpuuta korkeampia.**
5. Sääksen pesinnän turvaamiseksi on lintuharrastajien ja sääksirengastajien toimesta rakennettu teko-pesiä pudonneiden luonnonpesien tilalle sekä myös uusille paikoille sopiviin maastokohteisiin. Tekopesän rakentaminen vaatii ehdottomasti maanomistajan suostumuksen. Lupa tekopesän rakentamiseen on siis pyydettävä maanomistajalta kaikissa tapauksissa. Sääksen tekopesää ja lähiympäristön metsänhoitoa koskevat samat ohjeet kuin luonnonpesiäkin. Löydetystä sääksen pesistä tulee informoida maanomistajaa.
6. Pesintäkauden ulkopuolella alueella toimittaessa tarkista löytyykö pesäpuusta rauhoitustaulu. Merkitsemätön pesäpuu tulee ilmoittaa pesärekisteriin: Rengastus-toimisto, PL 17, 00014 Helsingin yliopisto. Ilmoituksen voi tehdä myös paikalliselle lintuyhdistykselle tai Sääksisäätiölle (<http://www.saaksisaatio.fi/index.php/saaeksisaetioe/pesapuuilmoitus>)

Esimerkki (kuvat 1–3) sääksen pesäpaikan umpeenkasvusta ja lähiympäristön valtapuiden harvennuksesta yläharvennuseriaatteella. Näin toimien autioitunut pesäpaikka saadaan ennallistettua sellaiseksi, että linnut kelpuuttavat sen uudelleen pesäpaikakseen.

Kuva 1. Sääksen pesä sijaitsee aina lähiympäristöään korkeammalla. Kun linnut aikanaan valitsivat pesäpuun, olivat naapuripuiden latvat selvästi pesätason alapuolella. Toki läheisyydessä saa olla muutamia keloja ja jokin yksittäinen tuore kaljulatvainen mänty, joiden latvat yltävät pesätasolle, mutta yleisnäköä pesältä on oltava avoin. Mikäli olosuhteet pesäpaikalla säilyvät tällaisina, niin pesä saattaa pysyä asuttuna vuosikymmeniä kuten on tilanne monesti vähäkasvuisessa suoympäristössä.

Kuva 2. Sääksenpesän autioitumisen tyypillisin syy on pesäpaikan umpeenkasvu. Pesäpuuta ympäröivä nuorempi puusto ylittää vuosien kuluessa pesäpuun tason ja pesä jää niiden katveeseen. Tässä vaiheessa sääkset jättävät pesänsä, vaikka pesäpaikka muutoin täyttäisi sääksien sille asettamat vaatimukset. Lintujen hylkäämä pesä ränsistyy muutamassa vuodessa. Jo vuosikymmenessä myrskyt saattavat piiskata isonkin pesän kaikki kapulat maahan. Lopulta vain kasa harmaita kelo-oksia pesäpuun juurella ja puun kalju latva kertovat sääksien ikimuistoisesta pesäpaikasta.

Kuva 3. Pesäpuun ympäristössä suoritettu valtapuuston ja lisävaltapuiden yläharvennus palauttaa näkymän ympäristöön ja on todennäköistä, että sääkset asuttavat vanhan pesäpuun uudelleen. Harvennushakkuu on ulotettava mieluummin 50 metrin säteelle pesäpuusta.

Sääksen pesäpuut varustetaan **rauhoitustauluin**. Maastosta löytyy vielä runsaasti vanhoja MMM:n valmistamia tauluja, mutta nykyisin käytössä olevat taulut ovat Ympäristöministeriön allekirjoittamia ja valmistamia. Sääksenpesärekisteriä ylläpidetään Luonnontieteellisessä keskusmuseossa. Kaikki pesintöjä koskevat tiedot päivitetään pesärekisteriin vuosittain. Jos löytämästäsi pesäpuusta puuttuu rauhositustaulu, niin pesäpuu ei todennäköisesti ole vielä pesärekisterissä. Ilmoita löytösi rekisteriin (ohje sivulla 5).

Metsänhoidossa on tarpeen jättää sääksille yksittäisiä vanhoja ylispuita ja sellaiseksi kasvavia säästöpuuryhmiä uudistusalan reunaan tai keskelle. Kasvunsa lopettaneet tasalatvaiset männyt ovat erinomaisia sääksen pesäpuita. Jos oksarakenne on liian harva lintujen omatoimiselle pesänrakennukselle, niin puuhun voidaan tehdä myös lujatekoinen tekopesä, joka kestää rajumyrskyjä ja lumikuorman.

Sääksi kelpuuttaa
pesäpuukseen myös
yksittäisen männyn,
vaikka se sijaitisi keskellä
laajaakin uudistusalaa.

Kuvassa uudistushakkuualalle on aikanaan jätetty järeitä mäntyjä säästöpuiksi. On odotettavissa, että pituuskasvun pysähtyessä 150–200 vuoden iässä osaan puista alkaa muodostua tasalatuksia, jotka kelpaavat sääkselle pesäalustaksi. Säästöpuut soveltuvat hyvin sääksen pesäpuiksi, sillä niistä on esteetön näkyvyys kaikkiin suuntiin, mitä pidetään ratkaisevana pesäpaikan vaatimuksena.

Sääksen pesäpaikkapulaa voidaan vähentää tekopesien avulla. Nykyisin jo suurin osa Etelä-Suomen sääksistä pesii lintuharrastajien tekemissä tekopesissä. Jos tekopesä on rakennettu huolella valitulle paikalle, niin linnut kyllä yleensä kelpuuttavat sen muutaman vuoden viiveellä.

Esimerkiksi myrskyjen pudottama sääksen vanha pesä voidaan korvata samaan puuhun rakennetulla tekopesällä, mikä edesauttaa oleellisesti pesän asutuksi tuleamista.

Tekopesän rakentaminen on vaativaa puuhaa ja se on syytä jättää asiantuntijoiden tehtäväksi. Työskentely yli 20 metriä korkean männyn latvassa on kokemattomalle rakentajalle vaarallinenkin urakka.

Tarvittaessa Sääksisäätiö ohjaa ja koordinoi tekopesien rakentamista (www.saaksisaatio.fi).

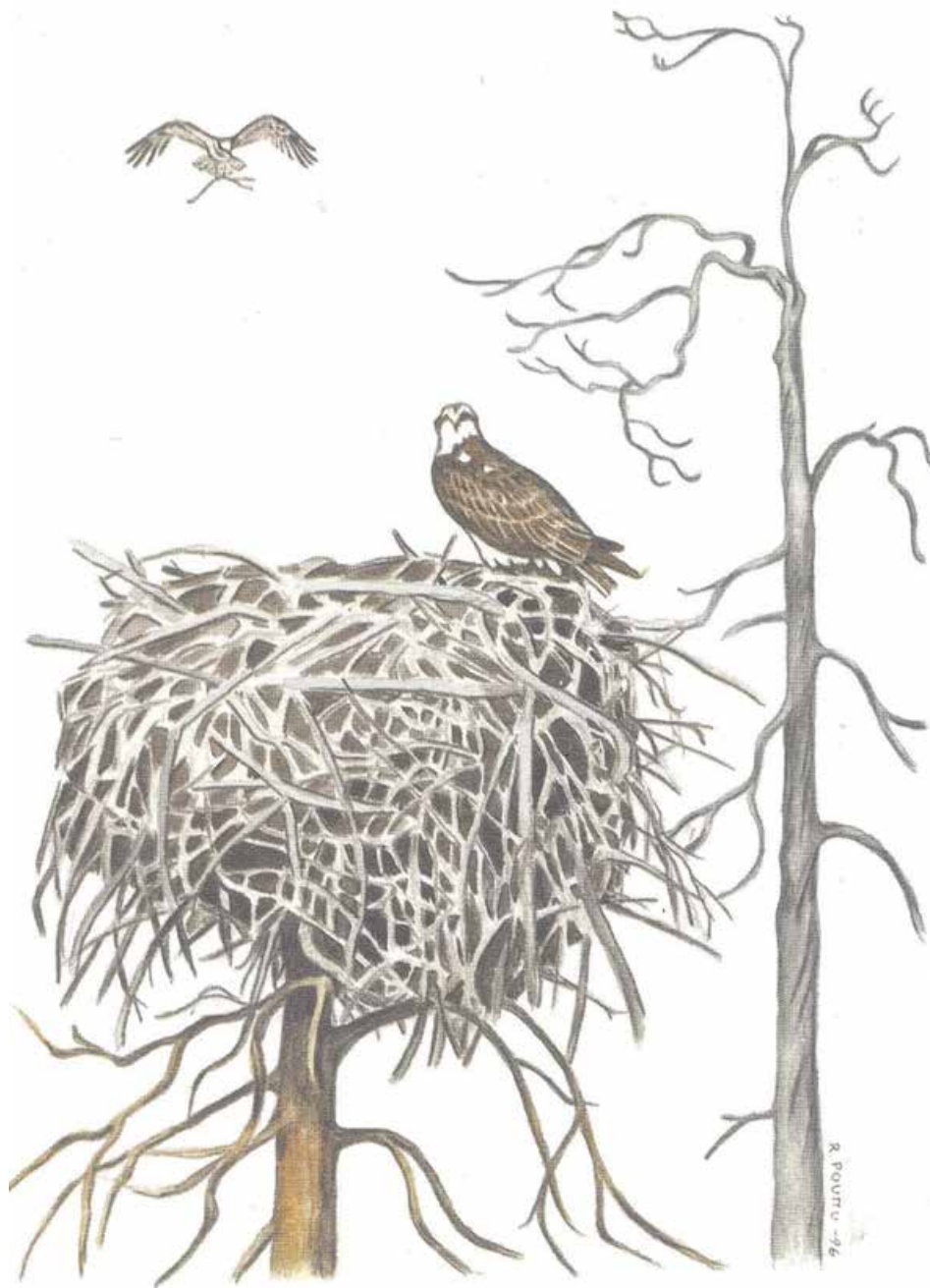

Sellaisilla paikoilla, joissa ei ole käytettävissä riittävän vankkoja ylispuita tekopesää varten voidaan pesäpuu korvata pesätolpalla tai pesätornilla.

Pesätolppa tai pesätorni voidaan rakentaa mm. vesijätölle, turvesuon pintavalutuskentälle, matalapuustoiselle suolle ja uudistusalan kalliokummulle.

Aikoinaan kolmiotornit toimivat erinomaisina alustoina sääksien pesille. Pesätornit ovat niihin nähden vaatimattomampia ollen vain 5–7 metriä korkeita. Pesätolpista on saatu hyviä kokemuksia ja sääkset ovat hyväksyneet tolppapesiä käyttöönsä.

Piirokset: Riitta Pouttu. **Kuvat:** Risto Mattila, Vesa Hyyryläinen ja Juhani Koivu.

www.upm.fi

www.saaksisaatio.fi